

**КЪМ РЕЧНИКА
НА ЛЕКСИКАЛНО-СЕМАНТИЧНИТЕ ДУБЛЕТИ
В ЕВХОЛОГИЧНИТЕ ТЕКСТОВЕ**

*Христина Тончева
Пловдивски университет „Паисий Хилендарски“*

**REGARDING THE DICTIONARY OF LEXICO-SEMANTIC
DUBLETS IN EUCHOLOGICAL TEXTS**

*Hristina Toncheva
Paisii Hilendarski University of Plovdiv*

The following paper presents a small part of the great number of lexico-semantic dublets found in later texts descending from Old-Bulgarian prayers and services until the XIX century, known in the scientific sphere as Euchologium Sinaiticum from X – XI century. The terms lexical (lexico-semantic, lexico-context) variants, lexical dublets, textological dublets are used as equivalents. They will be included in the dictionary of lexico-semantic dublets in the Euchologium, which is being prepared.

Key words: dictionary, lexico-semantic dublets, Euchological texts

Както е известно в палеославистичната наука, в старобългарските писмени паметници са засвидетелствани голям брой *лексикални варианти*, които се появяват и в парадигматичен, и в синтагматичен план. Това явление може да се проследи при превеждането от старогръцки на старобългарски – много често срещу едно гръцко съответствие откриваме две или повече различни старобългарски лексеми, които при това са употребени диференцирано (семантично и стилистично) съобразно контекста. Тази тенденция продължава и през среднобългарския период от развитието на езика.

Има и случаи, когато няколко гръцки лексеми биват преведани с един старобългарски еквивалент, което е естествена последица от полисемията на думите. Именно поради многозначността на думите

една лексема може да влиза с различни свои значения в множество синонимни редове, което разкрива огромни възможности за функциониране на лексикалните варианти, определяни още и като *синоними*. На тази проблематика са посветени различни трудове.

Е. Дограмаджиева смята, че „могат да варират два типа езикови единици: дублети – единици с пълно функционално и семантично тъждество при формално различие, и варианти – единици с пълно функционално и частично функционално тъждество при формално различие“ (Дограмаджиева 1980: 424). Според нея „терминът „дублет“ означава формалните разновидности на една и съща езикова единица. Той предполага пълно семантично и функционално тъждество при различие във формата на дублетните единици. Дублетността може да е генетическа или функционално обусловена, т. е. дублетите могат да са с общ или различен произход“ (Дограмаджиева 1991: 340).

Частичното семантично тъждество се разбира като общ семантичен вариант и наличие на диференциален признак в единия член на взаимозаменяемата двойка, т. е. отношение на привативна опозиция между членовете. При нея заменянето се извършва еднопосочно. Немаркираният член може да се яви на мястото на маркирания, но обратното е невъзможно.

Изхождайки от факта, че думите не са само еднозначни, а и многозначни, Т. Бояджиев смята, че най-разпространената и популярна дефиниция за синонимите (*думи, близки или еднакви по значение, но различни по буквен строеж, или думи, различни по форма, но сходни по значение*) е непълна, тъй като тя има предвид думата като цяло, без да отчита нейната многозначност и възможността ѝ да бъде синоним на друга дума само с едно свое значение (Бояджиев 1986: 82 – 83). Също така той не е съгласен и с определението, че *синонимите са думи, които могат да се заменят една с друга*, понеже това определение използва за характеристика само формално-синтагматични критерии.

Според определението на Р. М. Цейтлин думите, които предават по различен начин една и съща дума от гръцкия оригинал в определен контекст и в определен литературен паметник, са *текстологични дублети* (Цейтлин 1986: 65). Върху текстологичните дублети в старобългарските писмени паметници са работили много изследователи, тук не е възможно да бъдат изброени всички – А. Давидов, А. Лвов, А.-М. Тотоманова, В. Ягич, В. Виноградова, В. Вялкина, И. Добрев, Ив. Карачорова, Ив. Кочев, К. Хоралек, К. Мирчев, Л. Домусчиева, М. Сперански, Н. Михайловска, П. Пенкова, Т. Мострова, Т. Славова, Р. Цейтлин, Х. Йелите и мн. др.

В повечето от случаите текстологичните дублети са едновременно и лексикални дублети, обаче в някои лексикографски източници е направено разграничение между лексикалните дублети и синонимите – „Обикновено текстологичните дублети са едновременно и лексикални дублети, т.е. думи, които имат едно и също значение. Лексикалните дублети, т.е. думите с едно и също значение, различаваме от синонимите, т.е. от думите, близки по значение“ (преводът мой – Х. Т., Цейтлин, ред. 1994: 54).

В руската научна литература се използват и термините *лексикални варианти* и *лексико-семантична вариативност* – напр. според определението на Л. Жуковска „лексикалните варианти за старите славянски ръкописи са две думи или група думи, тъждествени или близки по значение и поради това взаимно заменящи се в различни преписи на един и същи паметник“ (преводът мой – Х. Т., Жуковская 1964: 6). Тези лексикални варианти могат да бъдат определяни предимно в различните преписи на паметници с едно и също традиционно съдържание. Руската славистка определено избягва названието „синонимни“, дори се противопоставя на възможността лексикалните варианти да бъдат разглеждани като синоними, които се различават според допълнителните оттенъци в значението (пак там, 7 – 8). Според нея обаче тези варианти не биха могли да бъдат и обикновени дублети, тъй като не във всички случаи и не на всички територии, където са се създавали и битували отделните преписи, те са могли да се заместват един с друг, без това да се отрази на смисъла на цялото изречение или на контекста, в който са употребени.

Според други автори вариативността се подразбира като „взаимоотношение между думите, които се отличават по своята коренна морфема и са употребени в идентични контексти“ (преводът мой – Х. Т., Михайловская 1975: 4). Н. Михайловская използва термина *лексико-семантична вариативност*, но прави уточнението, че характеристиката на лексикалната замяна не може да се изчерпи само в семантичен аспект, понеже лексикалната замяна може да бъде съпроводена и с отклонения в граматическата форма (пак там, 5).

В настоящия доклад поради ограниченото място е изнесена една много малка част от огромния брой лексикално-семантични варианти, които открих във всички по-късни текстови еквиваленти на старобългарските молитви и чинопоследования чак до XIX век, известни на науката от глаголическия Синайски евхологий от X – XI век (нататък: Син Евх) по изданията на Фръчек (Фръчек 1939) и на Нахтигал (Нахтигал 1941, 1942). В настоящото изложение, пък и в останалите си

публикации, поради необходимостта от еднороден терминологичен апарат се придържам към названията *лексикални (лексикално-семантични, лексикално-контекстови) варианти, лексикални дублети, текстологични дублети*, които употребявам като равнозначни термини. В тези названия се включват и морфологичните промени (принадлежност към различни части на речта и др.), както и словообразователните решения, но задължителен критерий за тяхното обособяване е наличието поне на две словоформи, които показват вариране в идентични контексти. Те ще бъдат включени в подготвяния Речник на лексикално-семантичните дублети в преписите на Евхология.

Необходимо е да се подчертае, че лексикалните варианти са изключително многообразни и че се срещат във всички по-късни текстове, което потвърждава наличието на дефинираните вече в палеославистичната наука *текстологични редакции* на Евхология – *архаична, кратка, атонска, късна* (за тях вж. напр. Тончева-Тодорова 2017).

Всички евхологични текстове, проучвани от мен, са били подложени на лексикално редактиране в по-късните векове, дори и такива, чиято съдържателна и литургична схема показва значителна канонична устойчивост.

Интересни лексикално-семантични варианти се откриват както при съпоставката на старобългарските молитви и чинопоследования и по-късните редакции на текстовете им, така и между самите варианти в требници и служебници от различни векове (или дори от една и съща епоха).

В резултат на последователните и организирани многовековни поправки в текстовете на славянските требници и служебници са засвидетелствани цели редици примери, съдържащи по два, по три, по четири и дори по пет лексикални варианта, открити в едно и също обкръжение, изключително интересни в смислово отношение и много показателни за синонимно-контекстовото утвърждаване на редица старобългарски лексеми и за натоварването им с нови конотативни нюанси в по-късните векове. Макар в действителност трудността при определянето на текстологичните дублети да се състои именно в отчитането на семантичните наслоявания – както във високата стилистика на книжовноезиковия фонд, така и при някои народно-разговорни форми, и то особено когато отсъстват гръцки паралели и каквито и да било текстове с аналогично съдържание.

* * *

Представянето на дублетите в бъдещия речник е съобразено с два основни критерия: първо, те са в азбучна последователност, като първата посочвана лексема е от Син Евх, второ, според листовата им

подредба в глаголическия Евхологий. Посочвани са и съответните ръкописни и старопечатни паметници, в които са регистрирани дублетите, а също е привеждан и кратък контекст. Молитви и чинопоследиания, които нямат старобългарски прототип, не са включени в речниковите статии. Съкращението „гр. – не“ означава неоткрит в гръцките източници лексикален аналог. Цитираните гръцки съответници са по изданията на Дмитриевски 1901, Гоар 1960, Фръчек 1939, Пасарели 1982, Паренти, Велковска 1995 (Varb.gr.336).

В края на Речника ще бъде представена тематична класификация на лексикално-семантичните дублети, ще бъдат описани предпочитанията на редакторите към определени текстологични дублети. Тук са изнесени само няколко примерни речникови статии от буквите А, Б и В.¹

А

агньць 16б, X-629, С-249, С-251, С-616, ЗТ, С-972 – агньцье X-170, П-86, П-87, П-149, С-248, С-619, Ц-57, Ц-944, Ц-957 – τὸν ἄμνόν, Призьри Гі Исоӯхрьсте [...] на агнець съ *Молитва над агънце на Пасха*

акротомъ 93б – възсокъ С-605, С-609, С-245, С-966, Borg. Illir.15, Б-3, Б-53, Р-35, Р-2/4, X-167, X-168, X-378, X-171, Ц-58, Ц-177, Ц-194 – твърдъ С-961 – ἀκρότομος, ῑ единачьное се ῑ дѣлское обѣтование недвижимо основано на акротомъ ῑ дъховьнъ камени твоеѧ вѣрзи *Чин Велика (Ангелска) схема*

аналавъ 97а – парамандъ Б-53 – палионъ X-168 – плети Р-35 – ленти Borg. illir.15 – схема Ц-194 – ἀνάλαβος, παραμάνδρον, παλλίον, Бр̄а̄ на̄ съ приѣметъ аналавъ *Чин Велика (Ангелска) схема*

ангельскъ 90б, С-961 – ангеловидьнъ С-605, С-609, С-245, С-966, Borg. Illir.15, Б-3, Б-53, Р-35, Р-2/4, X-167, X-168, X-378, X-171, Ц-58, Ц-177, Ц-194 – ангеловидимъ Б-64 – ἀγγελοειδής, Въ воинство дѣлскааго образа . ῑ жтне въ възокъ *Чин Велика (Ангелска) схема*

¹ Поради ограниченията в обема не е възможно да бъдат изнесени всички данни и за ръкописните източници, от които е ексерпирован материалът. Само ще уточня, че буквите в условните съкращения указват мястото на съхранението на книгите, а номерата съответстват на техните сигнатури. Така **З** означава Библиотеката на Зографския манастир в Света гора, **Х** – Библиотеката при Хилендарския манастир в Света гора, **С** – Националната библиотека „Св. св. Кирил и Методий“, София, **Ц** – Библиотеката при Църковноисторическия и архивен институт, София, **П** – Народната библиотека „Иван Вазов“, Пловдив, **Р** – Библиотеката при св. Рилска обител, **РНБ** – Руската национална библиотека, Новгород, **ТСЛ** – Библиотеката при Троицко-Сергиевската лавра, Русия, Borg. Illir.15 е от Ватиканската библиотека.

- БЛАГОВОЛЕНО** 13б – благооугодѣнѣ Х-167, Х-378, С-624, Borg.illir.15 – εὐαρέστος, приемъзи възможно приношение въдовица благоволено, *Молитва над принесени първи плодове*
- БЛАГОВЪРИЕ** 53б – благочестие П-151, Р-39, Р-40, Р-42, Р-53, Р-54, Ц-438, С-1385 – εὐσεβείας, благовъриѣ исплъзньшиимъ оубои са *Молитва над обхванати от бяс*
- БЛАГОДАВЪЦЪ** 11а – благолюбъць Х-167, Х-171, Х-378, С-612 – благодѣтель С-246, С-250, С-253, С-616, С-617, С-620, С-621, С-622, ЗТ, С-971, Ц-280, Ц-445, Р-36, Р-37, Borg.illir.15, гр. – не, тѣи Владѣико благодавъче и чловѣколюбъче *Молитва при побратимяване*
- БЛАГОДѢВАНЬЕ** 4б, РНБ-519, ЗТ, С-961, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, С-241, С-246, С-248, С-250, С-253, С-255, С-612, С-613, С-619, С-621, С-624, С-969, С-970, С-971, С-972, С-1162, П-83, П-87, П-149, АврСб, ТСЛ-216, ТСЛ-220, ТСЛ-224, ТСЛ-225, З-13, З-50, З-167, З-184, З-216, З-264, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-370, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – благодѣнство П-90 – благодаренье С-617 – εὐεργεσία, проповѣдаемъ мѣтъ не танмъ благодѣаннѣ *Чин на Свето Богоявление*
- БЛАГОСТЬ** 12г, С-961, П-83, С-250, С-253, С-255, С-969, С-971, Х-383, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220, З-13, З-50, З-167, З-184, З-216, З-264, Ц-56 – благостѣини РНБ-519, ЗТ, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, С-241, С-248, С-251, С-256, С-612, С-613, С-617, С-621, С-624, С-970, С-1162, П-87, П-90, П-149, АврСб, Ц-54, Ц-55, Ц-57, Ц-58, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – ἀγαθότης, Прошеннѣ насъ грѣшѣникъ, приѣтъзно вѣдетъ твоѣй благостнѣ *Чин на Свето Богоявление*
- БЛАТО** 54б – ровъ П-151, Р-39, Р-40, Р-42, Р-53, Р-54, С-1000, С-1176, С-1385, Ц-61, Ц-438 – ἡ λίμνης, или из блатъ *Молитва над обхванати от бяс*
- БЛАЖДѢНЪ** 37а – плътъ Ц-370 – οἰστρος, отъ влѣда и отъ раждежениѣ влѣдѣна *Молитва за избавление от блудство*
- БОЖЬИ** 12г, РНБ-519, ЗТ, С-961, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255, С-256, С-612, С-613, С-617, С-621, С-970, С-971, С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, З-13, З-50,

- Z-167, Z-184, Z-216, Z-264, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-58, Ц-370, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – божьствьнъ Z-50, X-383, C-253, C-624, C-969, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220, Ц-54, Ц-55, Ц-57, Ц-58, Ц-445, Ц-944 – θεῖος, къ пръвѣн̄ ѿстронши нзи свободѣ , ѣже б̄жнѣ тайнзи , възпомннанне праздъннѣще *Чин на Свето Богоявление*
- БОЖЬН** 12г, C-961, C-251 – божьствьнъ РНБ-519, ЗТ, P-35, P-37, P-38, X-378, X-169, X-170, X-383, C-241, C-248, C-250, C-253, C-255, C-256, C-612, C-613, C-617, C-621, C-624, C-969, C-970, C-971, C-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220, Z-13, Z-50, Z-167, Z-184, Z-216, Z-264, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-58, Ц-370, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – τεῖος, окропи на нзи недостойннѣн̄ рабзи твоѣн̄ по б̄жьюмв твоёмв ѡбѣтованью *Чин на Свето Богоявление*
- БОЖЬСТВЬНЪ** 52б – жопельнъ П-151, P-39, P-40, P-42, P-53, P-54, C-1000, C-1176, C-1385, Ц-61, Ц-438 – πυρὶ καὶ θεῖω, ωγνємь Б<о>жєствьнзимь попальшемь *Молитва над обхванати от бяс*
- БОЛѢЗНЬ** 25б – сьблазнь C-273, Borg.illir.15 – сьблажнение Ц-1530 – ἐπίπονα, отъпоустри емоу грѣхзи и грѣховзннѣн̄ болѣзнь *Молитва над недъгави*
- БОЛѢЗНЬ** 54а – ѣзвѣ П-151, P-39, P-40, P-42, P-53, P-54, C-1000, C-1176, C-1385, Ц-61, Ц-438 – ἢ ἐν μαλακίᾳ, или въ болѣзни *Молитва над обхванати от бяс*
- БОЛѢТН** сѧ 4а, C-251, C-1162, Z-50, Z-216 – трепещатн РНБ-519, ЗТ, C-961, P-35, P-37, P-38, X-169, X-170, C-241, C-246, C-248, C-250, C-253, C-255, C-612, C-613, C-617, C-619, C-621, C-624, C-969, C-970, C-971, C-972, П-83, П-87, П-149, АврСб, ТСЛ-216, ТСЛ-220, ТСЛ-224, ТСЛ-225, Z-13, Z-167, Z-184, Z-264, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-370, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – οὐχ ἁσάτη сѧ П-90 – φρίττειν, Тебе болатъ сѧ безденнѣ *Чин на Свето Богоявление*
- БЗІВАТН** 2б, C-251 – прѣложитн сѧ РНБ-519, ЗТ, P-35, P-37, P-38, X-378, X-169, X-170, X-383, C-241, C-246, C-248, C-250, C-253, C-612, C-619, C-621, C-624, C-969, C-971, C-972, П-83, П-87, П-90, АврСб, Z-184, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – μεταποιεῖται, Днѣ морзскзиѣ сланзиѣ водзи сладзкзи бзиваѣтъ авленнемь своего влѣкзи *Чин на Свето Богоявление*

- верѣѣ** 63б – заклопѣ Ц-177, Ц-194 – μοχλός, съшедѣн въ адѣ и верѣѣа
вѣчнѣнѣа съкроушѣ *Молитва на Петдесетница*
- ветѣхѣ** 2б, С-251 – дрѣвѣнѣ – РНБ-519, ЗТ, С-246, С-250, С-253,
С-612, С-619, С-621, С-624, С-961, С-967, С-970, Р-35, Р-37,
Р-38, П-83, П-87, П-90, ТСЛ-225, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383,
З-184, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – грѣховѣнѣ
С-241, С-248, С-972, АврСб – παλαιός, Днѣ ѡтѣ ветѣхѣаго плача
оутѣшнѣомѣ са *Чин на Свето Богоявление*
- вещѣ** 1а – стѣхнѣа С-251, С-621 – στοιχεῖον, Сего радн на вѣторѣнѣа
стрѣнѣи вѣшнѣннѣхѣ вещь прѣходнѣмѣ *Чин на Свето Богоявление*
- вещѣ** ба – стѣхнѣа Х-383, Ц-56 – στοιχεῖον, Да н вещьмн и чѣзѣ и дѣлѣи
н внднѣмѣннѣ и невнднѣмѣннѣ славнѣтѣ са прѣстѣое нма твое *Чин на
Свето Богоявление*
- вода** 2а, С-251 – строуѣа РНБ-519, ЗТ, С-246, С-248, С-250, С-253,
С-612, С-619, С-621, С-969, С-970, С-971, С-972, С-624, П-83,
П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383,
З-184, ТСЛ-225, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-445, Ц-944, Ц-957 –
ρεῖθρον, Днѣ мастьмн водамѣ вонѣѣщамѣ вѣтѣ тварѣ напѣветѣ са
Чин на Свето Богоявление
- вода** 4б – строуѣа Х-383, Ц-56 – ρεῖθρα, Тѣи нерѣданѣскѣнѣа водѣи стѣн
сѣ нѣсе посѣлавѣ стѣаго твоего дѣха *Чин на Свето Богоявление*
- воля** 3б – хотѣнѣнѣе Х-383, Ц-56 – βούλησις, своеѣѣ во волеѣѣ отѣ
нѣвѣитнѣ вѣ вѣитнѣ сѣтворн вѣтѣ *Чин на Свето Богоявление*
- вонѣаѣнѣ** (◇ вонѣаѣнѣ) 2а – огнѣдѣхновѣнѣнѣ РНБ-519, ЗТ, С-972, С-624,
С-241, С-246, С-248, С-250, С-253, С-612, С-619, С-621, С-969, С-
970, С-971, С-972, С-624, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38,
Х-378, Х-169, Х-170, З-184, Ц-54, Ц-55, Ц-57, Ц-445, Ц-944, Ц-957
– ταννῆσθενѣнѣ Х-383, Ц-56 – μυρόπνευστος, Днѣ мастьмн водамѣ
вонѣѣщамѣ вѣтѣ тварѣ напѣветѣ са *Чин на Свето Богоявление*
- врѣдѣ** 5а – страсть Х-383, Ц-56 – πάθος, Да нмѣтѣ ѣѣ вѣ очнѣщенѣ
дѣшамѣ н тѣломѣ кѣ балованѣю врѣдомѣ *Чин на Свето Богоявление*
- вѣчѣнѣ** 11v, РНБ-519, ЗТ, С-961, С-241, С-248, С-250, С-251, С-255,
С-256, С-612, С-613, С-617, С-619, С-621, С-967, С-970, С-972,
С-1162, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169,
Х-170, З-13, З-50, З-167, З-184, З-216, З-264, Ц-54, Ц-55, Ц-57,

- Ц-58, Ц-370, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – нже отъ вѣка Х-383, С-253, С-624, С-969, С-971, Ц-56, ТСЛ-216, ТСЛ-224, ТСЛ-225, ТСЛ-220 – ἐπὶ τοῖς ἀπ' αἰῶνος, Велнѣнѣ ѿ хвалѣ · тебѣ приносѣа · ѿ вѣчнѣнѣхъ · ѿ днѣнѣнѣхъ · ѿ велнѣнѣхъ твоихъ *Чин на Свето Богоявление*
- ВЪЗВРАТИТИ** сѧ 62б – врати ти се Ц-177, Ц-194 – ἀποστρέφειν, Прѣжде даже не възвратимъ сѧ въ земѣхъ *Молитва на Петдесетница*
- ВЪСВЕРѢПѢТИ** 1а, С-621 – расверѣпѣти С-251 – ὀρίεσθαι Како възнѣ хвалн та · сътворишааго · Въсверѣпѣвъше бо възнамн · съ зем(е)хъ сѧ боретъ · *Чин на Свето Богоявление*
- ВЪСНААТИ** 1б, С-621 – въздатн С-251 – ἀναπέμπειν, Славѣ възнаати дрѣжавѣ твоен вѣко · *Чин на Свето Богоявление*
- ВЪСХОЖДЕННЕ** 63б – възходъ Ц-177, Ц-194 – ἀνοδος, ѿ съдѣшннмъ ннзъ възхождение показавъ *Молитва на Петдесетница*
- ВЪШЪНѢ** 2б, С-251 – горнѣ РНБ-519, ЗТ, С-241, С-246, С-248, С-250, С-253, С-612, С-619, С-621, С-969, С-970, С-971, С-972, С-624, П-83, П-87, П-90, АврСб, Р-35, Р-37, Р-38, Х-378, Х-169, Х-170, Х-383, З-184, ТСЛ-225, Ц-54, Ц-55, Ц-56, Ц-57, Ц-445, Ц-944, Ц-957 – ὁ ἄνω, Днѣ · Въшнѣнѣ · съ ннжнннмн вѣсѣдоуѣтѣ · ѿ ннжнѣа съ възннннмн праздѣноуѣтѣ *Чин на Свето Богоявление.*

След систематизацията на материала с оглед на прецизността ще възникне необходимост от определена разпределба на многобройните и многообразни лексикални варианти, за която биха могли да бъдат валидни различни критерии. На този етап от обработването на речниковия материал е все още рано да се предложи тематична класификация и да се опишат по-обобщаващи наблюдения. Засега могат да бъдат обособени следните основни видове:

- А) Варианти, състоящи се от един и същи корен, при които различията са предимно на словообразователно равнище;
- Б) Варианти от един и същи корен, които се различават в граматично отношение;
- В) Варианти, притежаващи различни коренни морфемии;
- Г) Варианти, които се различават не само по лексикална характеристика, но и в морфологично отношение (по принадлежността на думата към определена част на речта).

При разглеждането на словообразователните варианти трябва да се спомене, че въпросът за мястото на словообразуването сред останалите

езиковедски дисциплини е дискуссионен. Според едни автори то трябва да се разглежда в границите на морфологията (Ст. Стоянов, Ст. Георгиев и др.), а според други – в границите на лексикологията (Л. Шчерба, И. Арнолд и др.). Словообразуването като цяло трябва да се разглежда и в плана на съдържание (във връзка с лексикологията), и в плана на изразяване (във връзка с морфологията) или се приема, че словообразуването е самостоятелно езиково равнище, тип лексикална морфология.

В заключение може да се каже, че пълното описание на лексикалното богатство на Евхология въпреки многобройните публикации през последните години все още е предстояща задача и начинания от типа на бъдещия речник са продиктувани единствено и само от необходимостта тази задача да бъде разрешена в максимална степен. Изнасянето на лексикографските данни би обогатило и възможностите за създаването на (старо)български богословски, богослужебен речник.

ЛИТЕРАТУРА

- Бояджиев 1986:** Бояджиев, Т. *Българска лексикология*. [Boyadzhiev, T. *Balgarska leksikologiya*.] София: УИ „Климент Охридски“, 1986.
- Гоар 1730, 1960:** Goar, J. *Euhologion siwe rituale graecorum*. Venize, 1730, Graz, 1960.
- Дмитриевски 1901:** Дмитриевский, А. *Описание литургических рукописей, хранящихся в библиотеках православного Востока. Т. 2* (Εὐχολόγια). [Dmitrievskij, A. *Opisanie liturgicheskikh rukopisej, hranyashtihjsja v bibliotekah pravoslavnogo Vostoka*.] Киев, 1901.
- Дограмаджиева 1980:** Дограмаджиева, Е. За дублетите в книжовния старобългарски език. [Dogramadzhieva, E. *Za dubletite v knizhovniya starobalgarski ezik*.] // *Езиковедски проучвания в чест на акад. В. И. Георгиев*. София, 1980 (423 – 432).
- Дограмаджиева 1991:** Дограмаджиева, Е. Дублетност и омонимичност на съюзните средства. [Dogramadzhieva, E. *Dubletnost i omonimichnost na sayuznite sredstva*.] // *Граматика на старобългарския книжовен език. Фонетика, морфология, синтаксис*. София: Издателство на БАН, Институт за български език (340 – 343).
- Жуковская 1964:** Жуковская, Л. П. Лексические варианты в древних славянских рукописях. [Zhukovskaya, L. *Leksicheskie varianty v drevnih slavyanskikh rukopisyah*.] // *Исследования по исторической лексикологии древнерусского языка*. Москва, 1964 (5 – 17).
- Михайловская 1975:** Михайловская, Н. Синонимия как выражение лексико-семантической вариативности (по древнерусским спис-

- кам Хроники Георгия Амартола). [Mihaylovskaya, N. Sinonimiya kak vyrazhenie leksiko-semanticheskoy variativnosti (po drevnerusskim spiskam Hroniki Georgiya Amartola).] // *Древнерусский язык. Лексикология и словообразование*. Москва, 1975 (3 – 24).
- Нахтигал 1941, 1942:** Nachtigal, R. *Euchologium Sinaiticum. Staro-cerkvenoslovanski glagolski spomenik*. I. Fotografski posnetek. Ljubljana, 1941; II. Tekst s komentarijem. Ljubljana, 1942.
- Паренти, Велковска 1995:** Parenti, St., E. Velkovska. *L'Euclologio Barberini gr. 336 (ff. 1–263)*. C.L.V. EDIZIONI LITURGICHE: Roma, 1995.
- Пасарели 1982:** Passareli, G. *L'Euclologio cryptense Г.β. VII (sec. X)*. (= ANALEKTA ВЛАТАΔΩΝ, 36). Thessaloniki, 1982.
- Тончева-Тодорова 2017:** Тончева-Тодорова, Хр. *Старобългарският Чинъ на Свато Богоявление (Текстология и редакции)*. [Toncheva-Todorova, Hr. Starobalgarskiyat Чинъ на Свато Богоявление (Tekstologiya i redaktsii).] Пловдив: УИ „Паисий Хилендарски“, 2017.
- Фръчек 1939:** Frček, J. *Euchologium Sinaiticum. Texte slave avec sources grecques et traduction française*, II (Patrologia Orientalis, 24/5), 1939.
- Цейтлин 1986:** Цейтлин, Р. *Лексика древнеболгарских рукописей X – XI вв.* [Tsejtlin, R. Leksika drevnebolgarskih rukopisej X – XI vv.] София, 1986.
- Цейтлин, ред. 1994:** Цейтлин, Р., Вечерка, Р., Благова, Э. *Старославянский словарь (по рукописям X – XI веков)*. [Tsejtlin, R., Vecherka, R., Blagova, E. Staroslavyanskij slovar' (po rukopisyam X – XI vekov).] Москва, 1994.